

MASSANELL, Mar: *La desintegració del català nord-occidental (o la norma com a inductora de canvis lingüístics)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2025.

ÈLIA FERNÁNDEZ-BELCHI

Universitat de Barcelona

eliiafernandezbelchi@gmail.com

La consolidació d'un model estàndard resulta clau per a la normalització de llengües i dialectes minoritzats, sovint amenaçats per processos de canvi lingüístic que en poden afeblir l'estructura fins a la desintegració. Com és sabut, al Principat, aquesta funció correspon a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que en les darreres dècades ha impulsat una norma supradialectal per al català que, si bé contribueix a la protecció de trets genuïns, també propicia la substitució de formes històriques per variants anàlogues avalades per l'estàndard. I és que, avui, en l'estàndard difós a Catalunya —per mitjà de la literatura, els mitjans de comunicació, l'administració pública i el sistema educatiu— encara «transcendeix ben poc el caràcter cada vegada més composicional i polimòrfic de la normativa que l'Institut d'Estudis Catalans promulga» (MASSANELL 2022: 9), i l'hegemonia del català central hi és indubtable.

En aquest marc, el darrer llibre de Mar Massanell, *La desintegració del català nord-occidental (o la norma com a inductora de canvis lingüístics)*, és una aportació de referència per a l'estudi dels processos de canvi lingüístic i de la morfologia verbal del català nord-occidental. A través de l'anàlisi d'una gran quantitat de dades, l'obra estudia el mecanisme de desintegració de l'arquitectura morfològica tradicional del català nord-occidental. La investigadora identifica, d'una banda, els punts febles —els àmbits més permeables a les innovacions— i els punts forts —els que resisteixen més l'embranchida del model normatiu— del sistema flexiu del dialecte; i, de l'altra, explica per què unes formes són més propenses a ser substituïdes que no pas unes altres.

La vinculació personal¹ de l'autora amb el dialecte nord-occidental confereix al llibre una dimensió que transcendeix la redacció estrictament acadèmica i transmet al lector la sensació de trobar-se davant d'un text escrit amb afecte profund cap a l'objecte d'estudi. Aquesta implicació vital s'entrellaça amb una trajectòria d'investigació sòlida i constant sobre la morfologia flexiva del català nord-occidental, iniciada amb la seva tesi doctoral (MASSANELL 2009). L'obra ressenyada reprèn aquesta línia de recerca servint-se dels postulats de la morfologia natural, a l'empara de la qual l'autora ja ha publicat tres articles (MASSANELL 2016, 2018; MASSANELL & PALÀ 2018). Aquest marc teòric permet a Massanell examinar

1. Tal com ella mateixa recorda sovint, Massanell, filla de pare vilafranquí i de mare arbequina, adquirí des de petita la varietat d'herència materna, que ha mantingut sempre com a dialecte d'identificació.

la incidència que té sobre les conjugacions verbals del català nord-occidental un estàndard central que, a més d'avaluar unes variants flexives diferents de les dialectals, es regeix per alguns paràmetres que divergeixen dels del dialecte.

El contingut del llibre es reparteix en disset capítols. El «Pòrtic» (p. 9-24) emmarca l'obra dins la trajectòria vital i acadèmica de la investigadora, i va seguit d'un primer capítol (p. 25-30) que fa un repàs sobre la qüestió de l'estandardització de la llengua catalana i les seves implicacions, i d'un segon capítol que especifica els objectius, la metodologia i l'estructura del volum (p. 31-34). El tercer capítol (p. 35-44) presenta rigorosament els fonaments teòrics de la morfologia natural, a partir dels quals, al quart, es formulen les sis hipòtesis (p. 45-46) que serveixen com a fil conductor del treball i pretenen demostrar que el canvi lingüístic és gradual i es regeix per uns condicionaments concrets.

A continuació, el cinquè capítol exposa l'origen de les dades (p. 47-50) i el sisè delimita les varietats nord-occidentals estudiades (p. 51-56). Sabem així que les dades analitzades provenen d'enquestes dialectals enregistrades el 1996 en vint-i-dues localitats distribuïdes entre Andorra i onze comarques de Catalunya. En cada comarca es trien dos punts d'enquesta (la capital i un poble) i a cadascun es treballa amb sis informants de tres franges d'edat (14-19, 36-49 i 66-79). La parla d'aquestes zones comparteix un dels trets més característics del nord-occidental: la terminació en *-e* de la 3a persona del singular del present d'indicatiu, l'imperfet d'indicatiu i el condicional (*cante, cantave, cantaríe*), enfront de la vocal *-a* de la 1a persona (*jo cantava ≠ ell cantave*).²

Així doncs, la primera part equipa el lector del bagatge contextual i metodològic necessari per endinsar-se en el cos central del llibre. El setè capítol descriu les divergències formals i paramètriques entre la conjugació nord-occidental i el model normatiu de referència (p. 57-68), i el vuitè determina les variables lingüístiques objecte d'estudi (p. 69-70), que s'analitzen en detall als capítols següents (§§ 9-16) i conformen el nucli de la recerca. L'anàlisi d'aquestes variables dins dels seus paradigmes flexius complets permet avaluar el grau de manteniment de les variants tradicionals i explicar el paper dels paràmetres rectors del sistema verbal en els processos de canvi. El capítol 17 (p. 137-142) clou l'obra amb unes conclusions que resolten les hipòtesis inicials i assenyalen les vies i les raons per les quals s'ha iniciat el procés gradual de canvi tendent a l'orientalització de la flexió verbal nord-occidental.

Des d'una perspectiva crítica, tot i que Massanell treballa amb dades del tombant de segle a fi de destriar millor els factors que interfereixen en un procés de canvi lingüístic incipient (p. 12), seria interessant comprovar com els resultats es reflecteixen en dades actuals. D'altra banda, un dels grans encerts del volum rau en les explicacions de l'autora, que permeten entendre amb claredat el funcionament d'un dels àmbits més complexos de la llengua: la morfologia verbal. Malgrat

2. Aquest fenomen il·lustra el rebuig del sincretisme de persona, principi rector de la flexió verbal d'aquest dialecte, absent en català central (*jo cantava = ell cantava*).

la densitat del material explorat, la lectura de l'obra és fluida gràcies a l'ús sistemàtic de percentatges, taules i gràfics, i a una discussió que vincula resultats i hipòtesis de manera didàctica i molt ben justificada. El volum combina així rigor científic i claredat expositiva, i esdevé valuós tant per a especialistes com per a lectors interessats a observar i comprendre un procés de canvi lingüístic en temps real.

En conjunt, aquest és un estudi dialectològic complex i rigorosament articulat darrere del qual s'endevina una feina ingent de recerca empírica i una fabulosa tasca interpretativa que no hauria estat possible sense el llarg recorregut de Massanell en aquest camp. El resultat és una visió molt precisa del sistema verbal nord-occidental com una estructura viva que interactua en la ment dels parlants amb el sistema d'un estàndard central que imposa les seves pròpies condicions per impulsar el canvi lingüístic.

BIBLIOGRAFIA

- MASSANELL (2009): Mar Massanell, *La progressió d'isoglosses d'est a oest en el català del Principat: sis estudis de cas*, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- MASSANELL (2016): «Sincretisme i canvi morfològic: evolució de la terminació verbal en -AT en català», *Caplletra* 61, p. 165-209.
- MASSANELL (2018): «Les terminacions àtones de primera i segona persona del plural en català. Una aproximació diacrònica i geolingüística», *Anuari de Filologia. Estudis de Lingüística* 8, p. 159-258.
- MASSANELL (2022): «*A vegades se mos apegue paraules que les sints a les notícies.*» *La recerca lingüística com a acte d'amor*, Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2022-2023, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MASSANELL & PALÀ (2018): Mar Massanell i Gemma Palà, «*Que ho faça jo?! Que ho faci ell!* Evolució del present de subjuntiu en el nord-occidental actual», *Zeitschrift für Katalanistik* 31, p. 203-246.

BOVER I FONT, August: *Tempus Fugit (Els lemes dels rellotges de sol penedesencs)*, Sitges: Estudis Sitgetans i Institut d'Estudis Penedesencs, 2024; «Calaix de sastre» 4.

MÀRIUS SERRA I ROIG

Escriptor, Secció Filològica de l'IEC

mariusserra@verbalia.com

La literatura gnomònica podria ser, pel nom, una modalitat de la literatura fantàstica protagonitzada per gnoms, però en realitat pertany a un gènere entre aforístic i paremiològic, perquè designa els lemes que presideixen els rellotges de sol. L'eu-